

**Lect. univ. dr. Gina Luminița Scarlat,
Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie,
Departamentul de Teologie,
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați,
Centrul de Cercetare Teologică Ortodoxă Interdisciplinară
„Sf. Trei Ierarhi“**

COORDONATE ALE EXEGEZEI BIBLICE LA EPISCOPUL TEODORET AL CYRULUI

Abstract: *Bishop Theodoret of Cyr stands out as an exegete of Holy Scripture, for the accuracy of his interpretations, the thoroughness of his research into the versions of translations of the biblical text compared to the Hebrew original, and his effort to probe divine meanings. His method of working with the biblical text, in order to understand its meanings is distinguished by hermeneutic openness and the valorization of the Antiochian exegetical tradition.*

This study is focused on highlighting specific coordinates of Bishop Theodoret's biblical exegesis and highlighting its spiritual objectives, in order to form the Christian character, whose ultimate goal is likeness to God.

Keywords: *Antiochian biblical exegesis, principles of interpretation, patristic hermeneutical tradition.*

Episcopul Teodoret al Cyrului (393-460) este un reprezentant important al tradiției teologice antiohiene, cu o vastă operă teologică. Cunoscut îndeosebi ca istoric bisericesc¹, continuator al lui Eusebiu al Cezareei, Teodoret se remarcă în tradiția patristică răsăriteană și prin lucrări de exegeză biblică, teologie dogmatică, apologetică, omiletică și hagiografie.

1. TEODORET EPISCOPUL CIRULUI, *Istoria bisericească*, col. *Părinți și Scriitori Bisericești*, 44, traducere de Pr. Vasile Sibiescu, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995, pp. 19-250.

Intrat din tinerețe în viața monahală, Teodoret s-a hrănit cu învățătura Sfinților Apostoli și cu „credința pură a Sfântului Sinod de la Niceea”². Implicarea sa în polemicile antimonofizite, nesesizarea erorilor colegului său de studii, Nestorie, și respingerea învățaturii Sfântului Chiril al Alexandriei, înțeleasă de el ca apolinaristă, au atras asupra sa condamnări, dar și reconsiderări, datorită mărturisirii de credință antidioprosopiste din anul 448³. Corespondența⁴ sa este o semnificativă mărturie a contextului teologic în care a trăit și a rețelei sociale în care a activat. Antiohian moderat, reabilitat după Sinodul al IV-lea Ecumenic (451), Teodoret este rejudecat postum la Sinodul al V-lea Ecumenic (553) pentru atitudinea sa față de Sfântul Chiril al Alexandriei⁵.

În privința comentariilor biblice, episcopul Teodoret se distinge prin erudiție patristică, rigoare filologică și pasiune pentru aprofundarea înțelesurilor dumnezeiești. Ca exeget al scrierilor biblice se inspiră din ideile și principiile hermeneutice întâlnite la Sfântul Ioan Gură de Aur, rămânând atașat interpretării biblice istorico-gramaticale. În funcție de context, Teodoret îmbină interpretarea istorică cu cea contemplativă, evidențiind pe lângă semnificațiile literale ale textelor comentate și pe cele spirituale, înțelese în mod contemplativ.

Bogata sa operă exegetică cuprinde comentarii la cărțile Vechiului și Noului Testament, alcătuite conform tradiției de interpretare antio-

2. Pr. Cătălin VATAMANU, *Teodoret al Cirului. Succinte repere biografice*, în: FERICITUL TEODORET AL CIRULUI, *Eranistenes – Cerșetorul*, traducere din limba greacă veche și note de Mircea Ștefan, Editura Doxologia, Iași, 2021, p. 13.

3. Claudio MORESCHINI, Enrico NORELLI, *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine*, II/1, *De la Conciliul de la Niceea la începuturile Evului Mediu*, tomul 1, traducere de Elena Caraboi, Doina Cernica, Emanuela Stoleriu și Dana Zămosteanu, Editura Polirom, Iași, 2004, pp. 179-180.

4. THÉODORET DE CYR, *Correspondance* I, coll. *Sources Chrétiennes* 40, introduction, texte critique et notes par Yvan Azéma, Les Éditions du Cerf, Paris, 1955, pp. 75-121; THÉODORET DE CYR, *Correspondance* II, coll. *Sources Chrétiennes* 98, introduction, texte critique et notes par Yvan Azéma, Les Éditions du Cerf, Paris, 1964, pp. 20/21 – 248/249.

5. Pr. Ioan G. COMAN, „Și Cuvântul S-a făcut trup”, în: *Hristologie și mariologie patristică*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1993, pp. 198, 207.

hiană în perioada 431-453⁶. Comentariile erudite la cărțile vechi-testamentare sunt redactate în stil clasic, erudit, centrat pe evidențierea înțelesurilor teologice de adâncime [la *Psalmi*, PG 80:857A-1997B, la *Cântarea Cântărilor*, PG 81:28A-213B; la cărțile profetice, PG 81:216A-1988A]. Exegezele la textele dificile sunt redactate sub forma *întrebărilor și răspunsurilor* [*Τὰ ἀπορὰ τῆς Θείας Γραφῆς κατ'ἐκλογὴν*, PG 80:76A-B; la *Facere*, 77A-225B; la *Ieșire*, 225C-297B; la *Levitic*, 297C-349C; la *Numeri*, 349D-400C; la *Deuteronom*, 401A-456C; la *Iosua*, 457A-485B; la *Judecători*, 485C-517C; la *Ruth*, 517D-528A; la I-IV *Regi* 528B-800D; la *Paralipomene*, 801A-857].

Comentariile la Noul Testament [*Interpretarea celor douăsprezece epistole ale Sfântului Apostol Pavel*, PG 82:36A-878D], alcătuite într-un mod asemănător Sfântului Ioan Gură de Aur, sunt scrise cu erudiție și acuratețe filologică. În introducerea comentariului la *Epistola către Romani* a Sfântului Apostol Pavel, Fericitul Teodoret mărturisea încercarea sa de a arăta „adâncimea înțelepciunii apostolice” și dezvoltarea ei „din acoperămintele scrisului”, pentru folosul sufletesc al cititorilor, îndemnând în același timp la cercetarea „cu sânguință” a dumnezeieștii Scripturi⁷.

Ca și în cazul exegeților anteriori, gândirea teologică a lui Teodoret se întemeiază pe analiza și interpretarea biblică⁸, motiv pentru care s-a și ocupat cu aprofundarea ei. În acest sens lucrarea *Eranistenes – Cerșetorul*, rămâne emblematică.

Teodoret nu interpretează cărțile biblice în ordinea din cano-nul lor oficial. Din prefața la comentariul *Psalmilor* lui David rezultă că explicarea lor a fost stabilită în funcție de solicitările primite [PG

6. Pr. Mircea BASARAB, „Fer. Teodoret de Cyr, ultimul mare exeget antiohian”, în: *Personalități reprezentative ale exegezei antiohiene*, Editura Basilica, București, 2019, pp. 283-284.

7. *Introducerea Fericitului Teodoret la Tâlcuirea celor paisprezece epistole ale Sfântului Apostol Pavel*, în: FERICITUL TEODORET AL CIRULUI, *Tâlcuire la Epistola către Romani*, traducere din limba greacă veche, studiu introductiv și note, diac. Ilarion M. Argatu, Editura Doxologia, Iași, 2020, p. 21.

8. FERICITUL TEODORET AL CIRULUI, *Tâlcuire la Epistolele Sfântului Apostol Pavel*, vol. I, trad. rom., Iulia Cărare și Mircea Ștefan, Editura Doxologia, Iași, 2015, pp. 27-320; Claudio MORESCHINI, Enrico NORELLI, *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine*, II/ 1, p. 180.

80:860A-B]. Acest aspect exprimă disponibilitatea pastorală pe care episcopul Cyrului a avut-o față de cei care-i cereau explicații în scop spiritual.

În scrierile exegetice episcopul Teodoret al Cyrului întrebuințează procedee hermeneutice întâlnite la reprezentanții direcției de interpretare antiohiană a Sfintei Scripturi. Explorarea sensului literal, istoric, reticența, cu mici excepții, față de interpretarea alegorică⁹, întrebuințarea tipologiei în interpretarea hristologică a unor persoane paradigmatic vechi-testamentare¹⁰, explicarea cuvintelor cu valoare de simbol, interpretarea fundamentată pe traducerea unor nume proprii sunt procedee recurente în scrierile exegetice ale lui Teodoret¹¹. Programul hermeneutic al lui Teodoret este constituit pe baza tradiției de citire și înțelegere a Sfintei Scripturi dezvoltate îndeosebi în Antiohia. Trăsăturile lui fundamentale pot fi observate însă și în scrierile reprezentanților altor direcții de interpretare biblică patristică.

Prologurile cărților biblice comentate conțin principii hermeneutice din care se poate sesiza modul înțelegerii și explicării lor, spiritul critic al comentatorului, tradiția teologică și exegetică pe care o urmează, precum și stilul redactării lor. Aprofundarea sensului literal în stilul Sfântului Ioan Gură de Aur este înțeleasă ca o regulă pentru cărțile cu caracter profetic, indiferent de conținutul lor istoric [εἰς δὲ τὸ βάθος καταδύνειν, καὶ τὸν ἐκεῖ κρυπτόμενον τοῦ νοήματος μαργαρίτην θηρεύειν, *Com. la Daniel*, PG 81:1256C] sau poetic [*Com. la Cântarea Cântărilor* 1, PG 81:28A-B].

9. Pr. M. BASARAB, „Fer. Teodoret de Cyr, ultimul mare exeget antiohian“, pp. 294-295.

10. Pr. M. BASARAB, „Fer. Teodoret de Cyr, ultimul mare exeget antiohian“, pp. 304-309.

11. Jean-Noël GUINOT, *L'Exégèse de Théodoret de Cyr*, Théologie historique 100, Édition Beauchesne, Paris, 1995, pp. 40-76, 80-82; Robeet C. HILL, *Introduction to Theodoret's life and work*, 6. *Theodoret's style af commentary: the genre of questions*, pp. XXXII-XXXVII; 8. *Theodoret as interpreter of the Octateuch*, pp. XLI-XLV; 9. *Theological issue in the Questions on the Octateuch*, pp. XLVI-L, în: THEODORET OF CYRUS. *The Questions on the Octateuch*, Volume 1, *On Genesis and Exodus*, Greek text revised by John F. Petruccione, English translation with introduction and commentary by †Robert C. Hill, The Catholic University of America Press, Washington, D.C., 2007.

În prefața comentariului la *Cântarea Cântărilor* respingerea opiniiilor neduhovnicești despre conținutul ei este fundamentată pe referințe la tradiția interpretării ei [Eusebiu al Cezareii, Origen, Ciprian al Cartaginei, Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie al Nyssei, Sfântul Grigorie Teologul, Diodor și Sfântul Ioan Gură de Aur, PG 81:32A-B], care indică și sursele patristice pe care le-a cercetat. În privința însușirii unor idei de la comentatorii indicați, Fericitul Teodoret face distincție între *rapt* [οὐ κλοπή] și *moștenire patristică* [ἀλλὰ κληρονομία πατρῶα, PG 81:48C], formulând principiul continuității duhului hermeneutic al Sfinților Părinți, constând în însușirea ideilor lor și adăugarea celor personale [PG 81:48C-D]. Conținutul revelat al cărților dumnezeiești conferă hermeneuticii biblice un caracter special. Receptarea lui este pusă de Fericitul Teodoret îndeosebi în relație cu nivelul spiritual al comentatorului [*Com. la Cântarea Cântărilor* 1, PG 81:28A; 48B-C] la care adaugă și erudiția teologică¹².

Prologul masivului comentariu la *Psalmi* conține obiectivele și motivațiile determinante pentru explicarea unei lucrări cu tradiție exegetică apreciabilă. Episcopul Cirului subliniază ideea că înțelegerea cuvintelor dumnezeiești este un dar divin [συμπεράναι τὴν ἐρμηνείαν], motiv pentru care invocă ajutorul dumnezeiesc [ἐπικαλεσάμενοι χάριν] pentru corecta interpretare a conținutului profetic transmis prin imnele teologice¹³. Chemarea lui Dumnezeu exprimă necesitatea sinergiei exegetului cu inspiratorul lucrării cercetate. În comentariul la *Epistola către Efeseni* același exeget apelează la rugăciune pentru ca înțelegerea cititorilor să fie *luminată* [τῷ νοερῷ φωτὶ τῆς διανοίας ὑμῶν καταυγασθῆναι τὸ ὀπτικόν] în vederea sesizării sensurilor te-

12. FERICITUL TEODORET, EPISCOPUL CIRULUI, *ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΑΣΜΑ ΤΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ*: Ἡ τῶν θεῶν λογίων ἐξέγῃσις δεῖται μὲν ψυχῆς κεκαθαρμένης, καὶ ρύπου παντὸς ἀπὴλλαγμένης· δεῖται δὲ καὶ διανοίας ἐπτερωμένης, καὶ καθορᾶν τὰ θεῖα δυναμένης, κατατολμώσης τῶν ἀδύτων τοῦ Πνεύματος· χρῆζει δὲ καὶ γλώττης ὑπουργούσης τῇ διανοίᾳ, καὶ τὴν ἐκείνης θεωρίαν ἀξίως ἐρμηνευούσης.; trad. rom., Adrian Tănăsescu-Vlas, Editura Sofia, București, 2006, p. 5.

13. FERICITUL TEODORET, EPISCOPUL CIRULUI, *ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΨΑΛΜΟΥΣ, ΠΡΟΘΕΩΡΙΑ*, PG 80:860B; trad. rom. *Tâlcuire a celor o sută cincizeci de psalmi ai prorocului împărat David*, ediție îngrijită de Florin Stuparu, Editura Sofia, București, 2018, p. 5.

ologice ale textului¹⁴. Componenta spirituală a înțelegerii este esențială atât pentru hermeneut, cât și pentru receptor. Ea pregătește și menține în formă optimă mintea prin care sunt analizate mesajele textelor biblice.

În comentariile biblice primează respectul față de intenția textului biblic și a autorului. Atunci când textul este clar, comentatorul nu mai intervine [*Com. la Daniel* II, Τοῦτο δὲ οὐδὲ τῆς ἡμετέρας ἐρμηνείας προσδεῖται· αὐτὸς γὰρ ὁ Προφήτης ἐρμηνεύων, φεσί·, PG 81:1305A]. Identificarea *scopului* textului biblic [τὸν σκοπὸν, *Com. la Psalmi*, PG 80:861A] sau al unui context constituie premiza unei interpretări centrate pe intenția textului și a autorului¹⁵. Sensul unui text este redat și prin noțiunea de *putere* [δύναμιν] pe care comentatorul o expune din analiza detaliată [ἐκ τῆς κατὰ μέρος ἐρμηνείας] a unei cărți biblice [*Com. la Daniel*, PG 81:1286A].

Cunoașterea particularităților de exprimare ale dumnezeieștii Scripturi [τὰ ἰδιώματα, *Com. la Cântarea Cântărilor* 1, PG 81:32D] presupune discernământul hermeneutic prin care, în funcție de context, se impune trecerea la interioritatea spirituală a literei [τοῦ γράμματος ὑπερβήματα τὸ κάλυμμα, καὶ ἐντὸς γενέσθαι τῷ πνεύματι, PG 81:32D] și identificarea corectă a sensurile cuvintelor [*figurat/ τροπικῶς* și propriu/ τὸ κύριον ὄνομα, PG 81:33A]. Antropomorfismele fac parte din *obiceiul Scripturii* [ἔθος τῇ θεῇ Γραφῇ] de a exprima în mod figurat lucrările dumnezeiești [τὰς θείας ἐνεργείας, PG 80:896C]. Precizarea valențelor limbajului biblic este o condiție a corecteii interpretări.

Înțelegerea figurată este strâns legată de termenii cu valoare de simbol, în cazul cărora Teodoret recurge la *legile alegoriei* [κατὰ τοὺς τῆς ἀλληγορίας νόμους, *Com. la Cântarea Cântărilor*, PG 81:40A]. Alegoria nu este respinsă în mod radical de Fericitul Teodoret. Este utilizată în special în contextele biblice cu caracter simbolic. Sesizarea nerespectării normelor de interpretare alegorică determină reacții

14. FERICITUL TEODORET, EPISCOPUL CIRULUI, *ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ*, PG 82:516B; trad. rom., Iulia Cărare și Mircea Ștefan, în: *Tâlcuire la Epistolele Sfântului Apostol Pavel*, vol. I, col. *Patristica*, traduceri, 9, Editura Doxologia, Iași, 2015, p. 66.

15. J.-N. GUINOT, *L'Exégèse de Théodoret de Cyr*, *Théologie historique* 100, p. 141.

prompte din partea acestui exeget cu motivații științifice, didactice și pastorale în privința înțelegerii semnificațiilor scrierilor biblice. Referindu-se la tradiția interpretării cărții *Psalmilor*, Teodoret își exprimă nemulțumirea față de perspectivele alegorică [εἰς ἀλληγορίαν μετὰ πολλῆς χωρήσαντας ἀπληστίας, PG 80:860C] și istoristă constatate, motiv pentru care menționează răspicat intenția sa de aprofundare literală a psalmilor și de interpretare creștină a profețiilor pe care le cuprind [PG 80:860C-D]. Astfel, se disociază de modul de interpretare al lui Diodor și Teodor al Mopsuestiei¹⁶, înscriindu-se pe linia de interpretare a Sfântului Ioan Gură de Aur. Spiritul critic îl determină la o lectură hristologică, eclesiologică și apostolică a Psalmilor. Preocuparea față de evidențierea scopului psalmilor [PG 80:861A] indică o evidentă apropiere față de Sfântul Ioan Gură de Aur.

Exemplele de hermeneutică biblică profetică vechi-testamentară date de Teodoret [*Com. la Cântarea Cântărilor* 1, *Iezechiel* 17, 3-4; 16, 2-12; 13-14; 23-26; 31-34, PG 81:33A; 33D-36D; *Zaharia* 11, 1-2, PG 81, 33B-C; *Osea* 4, 16, PG 81, 41C; *Isaia* 1, 21, PG 81, 44C; *David*, *Ps* 44, 3-6, PG 81:53A-B; *Ieremia* 4, 19, PG 81:77A], și hristologică și apostolică, neo-testamentară [Mântuitorul Iisus Hristos, cf. *Com. la Daniel* 2, *Mt* 21, 42, PG 81:1301A; *Com. la Cântarea Cântărilor*, *Mt* 13, 11, PG 81:61B; Sfântul Apostol Pavel, *Com. la Cântarea Cântărilor* 1, *Evr* 11, 9-10, PG 81:56A-B; *Evr* 12, 12-13, PG 81:77A-B] exprimă convingerea pe care o avea că Sfânta Scriptură este o sursă fundamentală pentru cunoașterea modului în care trebuie interpretată. Din ele extrage principiul interpretării spirituale, al cercetării înțelesurilor cuvintelor [μὴ τῷ γράμματι μόνον προσέχοντας, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦτου διάνοιαν ἀναπτύσσοντας], aplicat întregii cărți a *Cântării Cântărilor* [PG 81:44C], al depășirii literei prin pătrunderea în interioritatea ei cu cercetarea *cugetului Duhului* [τὴν τοῦ Πνεύματος ἐρευνῶμεν διάνοιαν] în luminarea căruia cei ce-i înțeleg sensurile ajung să primească *cele ale Duhului* [ὑπ' αὐτοῦ φωτιζόμενοι πνευματικῶς ἐκλαμβάνομεν τὰ τοῦ Πνεύματος, IV. PG 81:37A]¹⁷. În comentariul la *Epistola către Galateni*

16. C. MORESCHINI, E. NORELLI, *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine*, II/ 1, p. 180.

17. FERICITUL TEODORET, EPISCOPUL CIRULUI, *ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΑΣΜΑ ΤΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ*, PG 81, 37A; trad. rom.: (...) și nu se cade aici să înțelegem nimic precum citim,

Teodoret precizează, în privința înțeleșului diferit față de cel literal al referinței la Avraam și la fiii lui, făcut de Sfântul Apostol Pavel [Ἀτινὰ ἐστὶν ἀλλήγορούμενα], că „istoria” nu a fost anulată, ci a indicat adevărul pe care îl prefigurează [Οὐ γὰρ τὴν ἱστορίαν ἀνείλεν, ἀλλὰ τὰ ἐν τῇ ἱστορίᾳ προτυπωθέντα διδάσκει, PG 82:489D]. Episcopul Cyrului evidențiază „scopul” Sfintei Scripturi, punând în lumină *tipul* [τύπος] și *adevărul* [ἀλήθεια] corespunzător lui [Com. la Gal. IV, PG 82:492B].

Cercetarea conținutului textului biblic are la bază ideea hrisos-tomică despre dubla lui structura, literală [γράμμα] și semantică [νοήμα]. Prima lectură, literală este în viziunea sa o *lectio facillior* [Com. la Daniel, PG 81:1256C]. A doua presupune, însă, aprofundarea nivelului de adâncime al textului [εἰς δὲ τὸ βάθος καταδύνειν, καὶ τὸν ἐκεῖ κρυπτόμενον τοῦ νοήματος μαργαρίτην θηρεύειν, Com. la Daniel, PG 81:1256C]. În acest sens, cultura hermeneutului, formația sa spiritua-lă și chemarea ajutorului divin sunt determinante [Com. la Daniel, PG 81:1256C-1257A; 1268A].

Deschiderea hermeneutică a episcopului Teodoret se observă din motivația comentariilor lui și din explicațiile alternative pe care le face contextualizat. În privința cărții proorocului Daniel, cunoașterea fap-tului că a mai fost comentată nu-l împiedică să se dedice *clarificării ei pentru cei neștiutori* [σαφῆ τοῖς ἀγνοοῦσι], îndeosebi în privința pro-fețiilor hristologice pe care le cuprinde, și să încercerce o nouă inter-pretare [ἐρμηνεύειν πειρώμεθα, PG 81:1257D]. Schimbarea perspecti-vei hermeneutice justifică astfel reinterpretarea. În funcție de context, referința la tradiția exegetică a cărții comentate este prezentată ca act de obiectivitate hermeneutică, în raport cu care comentatorul își justi-fică interpretarea [PG 81:1305B-C].

În *Comentariul la Psalmi* schimbarea perspectivei față de conți-nutul primului psalm completează percepția moștenită de Teodoret. Dacă pentru unii [τινές] avea un profil etic [ἠθικὴν], pentru comenta-tor [ἐμοὶ δὲ] el este și dogmatic [δογματικὸς, PG 80:865C]. Curajul de a regândi tradiția hermeneutică existentă stă la baza avansării unor noi căi de înțelegere și de interpretare a unui text biblic. În răspunsurile

nici să credem slovei care omoară, ci înăuntrul acesteia ajungând, să cercetăm cugetul Duhului, și de Acesta fiind luminați, duhovnicește, să primim cele ale Duhului, p. 12.

la întrebările din *Geneză* Teodoret își asumă interpretările personale după ce anterior le expusese pe cele cunoscute [Ἐγὼ δὲ γε οὐδέτερον τούτων προσέμει, PG 80:137D]. În comentariul la *Cântarea Cântărilor* deschiderea hermeneutică se manifestă prin propunerea contextualizată a două versiuni interpretative personale, pe care Fericitul Teodoret nu le absolutizează, lăsându-i cititorului libertatea alegerii versiunii *mai adevărate* [ἀληθέστερον]¹⁸. În acest caz, comentatorul care caută versiunea interpretativă cea mai bună implică și cititorul în actul interpretării [*intentio lectoris*].

Compatibilitatea teologică dintre Vechiul și Noul Testament reiese îndeosebi în comentariile la cărțile sfinților proroci în care sunt subliniate profețiile hristologice. De altfel, citirea Vechiului Testament ca anticipare a celui Nou este metoda tradițională a Bisericii de a înțelege Sfânta Scriptură în ansamblu¹⁹. Raportul dintre cele două Testamente are la bază citirea și înțelegerea hristologică a multor contexte din psalmi [*Com. la Psalmi, jug: Ps 2, 3 – Mt 2, 29-30, FAp 15, 10-11, Mt 28, 19; PG 80:876C-D; 877A*]. Referențialitatea la textele neo-testamentare este procedeul stabilirii conexiunilor semantice cu diferitele contexte psalmice în baza termenilor comuni pe care-i conțin. Interpretarea hristologică a unui psalm are la bază un termen sau o idee care corespunde unui context clar evanghelic, neo-testamentar. Profetismul hristologic care favorizează acest tip de interpretare are la bază identificarea elementelor comune între contextele unor psalmi și cele evanghelice. Sensul duhovnicesc și dimensiunea hristologică sunt criteriile în funcție de care Teodoret judecă „închipuirea” [τύπος] și „umbră” [σκιὰ, PG 80:877A] Legii vechi²⁰. Semnificația hristologică a unei

18. FERICITUL TEODORET, EPISCOPUL CIRULUI, *ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΑΣΜΑ ΤΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ*, PG 81, 72C; trad. rom.: *Am dat amândouă noimele* [ἀμφότερα τὰ νοήματα], *ca cititorii să știe de amândouă și să-l primească pe cel ce li se va părea mai adevărat* [τὸ δοκοῦν αὐτοῖς ἀληθέστερον εἶναι λάσβωσιν], p. 43.

19. J.-N. GUINOT, *L'Exégèse de Théodoret de Cyr*, *Théologie historique* 100, p. 136.

20. FERICITUL TEODORET, EPISCOPUL CIRULUI, *ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΨΑΛΜΟΣ*, PG 80, 877: μηδὲν ἠγώμεθα τὰ ἐν τύποις, εἰ μὴ νοοῖντο πνευματικῶς· ἀσυντελής καταλογιζέσθω πρὸς ὄνησιν ἡ σκιὰ, εἰ μὴ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον ἐφ' ἑαυτῇ ζωγραφεῖ; trad. rom., p. 14.

profeții nu depinde exclusiv de tipologie. Ea este precizată și din literalitatea enunțului profetic [κατὰ τὴν ἱστορίαν], dublată de referențe care o fac evidentă [Com. la Psalmi, PG 80:916B-C]. În comentariile la scrierile neo-testamentare Teodoret stabilește referințe cu pasaje vetero-testamentare în scopul argumentării explicațiilor unor termeni dogmatici. În contextul explicării cuvântului „slavă” din *Epistola către Efeseni* 1, 17, apelează la un enunț dogmatic din *Epistola către Evrei* [1, 3] pe care-l echivalează semantic cu versetul 1.28 din cartea proorocului Iezechiel [Com. la Efeseni, PG 82:516A-B]. În cazul acestui tip de referențialitate, criteriul este identitatea termenului vizat în textul neo-testamentar explicat.

Cuvintele cu sens figurat [simboluri, Com. la Daniel, PG 81, IV:1360A; *mir* – *har duhovnicesc*, Com. la Cântarea Cântărilor 1, PG 81:57B, 84B; *ochi* – *minte*, Com. la Psalmi, PG 80:905B, *rărunchi* – *gânduri*, 912A; metafore, Com. la Daniel, PG 81, III:1352A: τριπικῶς; Com. la Cântarea Cântărilor 1, PG 81:84A, 85B; Com. la Psalmi, 3, 888B: ἐκ μεταφοῦ τῶν θηρίων] sunt echivalate cu termeni care corespund în viziunea comentatorului intenției hermeneutice a cărții comentate. În funcție de context, echivalarea cuvintelor simbolice cu termeni creștini [*teascuri* – *biserici*; *Domnul* – *viță*, cf. In 15, 1, Com. la Psalmi, PG 80:913A-B] este susținută printr-o referință neo-testamentară prin care se evidențiază perspectiva creștină a înțelegerii autorului. Echivalarea *Sion* – *Cetatea cerească* are la bază referința la perspectiva hermeneutică paulină [cf. Evr 12, 22] prin care Teodoret conferă versetului psalmic un sens ecle-siologic [Com. la Psalmi, PG 80:928].

Perspectiva stilistică asupra conținutului psalmilor îl interesează pe Teodoret doar din punct de vedere semantic. Dintre figurile de stil, *metaforele* sunt cel mai des evidențiate [Ps 3, 8, PG:80, 888B; 6, 5, 964B; 9, 8, 925A]. Una dintre figurile non-tropi de construcție menționate de Teodoret este *hiperbatul* [ὑπέρβατον, Com. la Psalmi 4, 8, PG 80:893B; 20, 13, 1008B] pentru evidențierea înțelesului enunțurilor poetice²¹.

Traducerea unor nume proprii este un procedeu hermeneutic care influențează interpretarea contextualizată [*Ir* – *gr.*, *neadormit*, Com.

21. Pierre FONTANIER, *Figurile limbajului*, traducere de Antonia Contantinescu, Editura Univers, București, 1977, p. 432.

la *Daniel*, PG 81, IV:1360D; *Chedar* – gr., *întunecare*, *Com. la Cântarea Cântărilor*, PG 81:69A; *Baetel* – *casa lui Dumnezeu*, 100B; *Solomon* – *pașnic*, *Com. la Psalmi*, PG 80:1429A]. Același lucru se poate spune și despre analiza etimologică a unor cuvinte în funcție de care comentatorul își dezvoltă ideile [*δορκάς* – *ὄξυδορκία*, *Com. la Cântarea Cântărilor* 2, PG 81:96C].

Referențialitatea multiplă la texte vechi-testamentare și neo-testamentare este un procedeu care ajută la configurarea semnificației pe care comentatorul o caută [*Daniel* 2, 35; *piatră* – *Hristos*, *Is* 28, 16, *Ps* 117, 21, *Mt* 21, 42, *FAp* 4, 11; *Ef* 2, 20; *I Co* 3, 11, 10, 4, *Is* 51, 1, cf., *Com. la Daniel*, II., PG 81:1300C-1301A-C; *Cântarea Cântărilor* 2, 10: *porumbiță* – *suflet duhovnicesc*, *I Co* 3, 1, *Ro* 8, 9, *Is* 60, 8, *Ps* 67, 14, cf., *Com. la Cântarea Cântărilor* 2, PG 81:101D-103C; *Ps* 1, 3: *izvoarele apelor* – *apele dumnezeiescului Duh*; *apă* – *învățătură*, cf. *În* 7, 37, 38; 4, 13, 14; *Is* 43, 19, 20, cf., *Com. la Psalmi*, PG 80:869C-D, 871A].

În privința Vechiului Testament, Teodoret întrebuițează ca versiune de bază traducerea greacă precreștină, *Septuaginta*. Considerând-o inspirată [*μη δίχα τῆς θείας ἐπιπνοίας*, 864A], oferă un răspuns clar despre importanța ei celor ce o contestau [*Com. la Psalmi*, PG 80:864A-B]. Întrebuițarea alternativă a versiunilor Vechiului Testament contribuie la identificarea sensurilor celor mai potrivite, în opinia comentatorului, ale cuvintelor cercetate. Recurgerea la traduceri grecești realizate de Achila, Symmachos și Theodotion este indiciul înscrierii într-o tradiție de cercetare lexicală în cazurile în care sensurile furnizate de *Septuaginta* erau verificate și completate cu echivalențele pe care le furnizau. Această cercetare teologică și filologică exprimă spiritul investigativ al interpretului deschis cercetării comparate a traducerilor [*Com. la Daniel*, PG 81, I:1273D; *Com. la Cântarea Cântărilor*, PG 81:69A; 73A; C; 81B; 100A; *Com. la Psalmi*, PG 80:873A; 876A]. Diferențele semantice rezultate din acest examen critic al versiunilor grecești ale textului biblic comentat influențează interpretarea și favorizează deschiderea hermeneutică față de înțelesuri și semnificații complementare. *Hexapla*, *Evreul* și *Sirul* sunt instrumente filologice la care Teodoret recurge pentru verificarea cuvintelor din psalmi, din subtitlurile lor sau sensurile unor termeni [*Com. la Psalmi*, PG 80:1029A; 1140A; 1456C; 1472C; 1704C]. Comparția

versiunilor biblice la care recurge este o metodă de cercetare textuală care favorizează obiectivitatea interpretării²².

În privința versiunii biblice siriene, Teodoret remarcă identitatea unei expresii cu modul de redare în textul ebraic folosit pentru verificare [cf. PG 80:1704C]. Acest examen relevă compatibilitatea semantică a celor două traduceri utilizate. Asemenea Sfântului Ioan Gură de Aur, recurge, în funcție de context, la gramatica limbii ebraice pentru stabilirea sensului corect [PG 80, XI;92C-D]. Analizele lexicale comparative (*text ebraic – LXX – Peschitto*) indică rigoare în aprofundarea înțelesurilor dumnezeieștii Scripturi și o deschidere față de traducerele prin care s-au transmis. Deși limba sa maternă era siriana, iar traducerea *Peschitto* era mai apropiată de textul ebraic²³, este remarcabil că episcopul Teodoret a utilizat, în exegeza sa biblică și traducerele grecești ale Sfintei Scripturi. Se poate spune că ceea ce a favorizat utilizarea *Septuagintei* este literalismul ei²⁴, compatibil cu formarea sa antiohiană.

Adept al interpretării istorico-gramaticale²⁵, din care și-a făcut o profesie de credință, episcopul Teodoret al Cyrului se distinge în istoria hermeneuticii biblice printr-un stil metodic și clar, erudiție teologică, spirit critic în privința textelor comentate și polemic față de opiniile eterodoxe. Fiecare comentariu are particularitățile lui, elementul lor comun fiind direcția interpretativă și cercetarea lor detaliată. Numește dificultățile biblice *aporii* și utilizează mijloace hermeneutice variate pentru a le elucida, având ca fundament spiritualitatea. Spirit polemic, cercetător al sensurilor istorice și dumnezeiești ale lucrărilor cuprinse în canonul biblic acceptat de Biserică, Teodoret a fost preocupat în exegeza sa biblică de înțelegerea scrierilor comentate în conformitate cu intenția autorilor lor. Întrebuințează, conform cutu-

22. Pr. M. BASARAB, „Fer. Teodoret de Cyr, ultimul mare exeget antiohian“, pp. 288-289.

23. Pr. M. BASARAB, „Fer. Teodoret de Cyr, ultimul mare exeget antiohian“, pp. 290-291.

24. Pr. M. BASARAB, „Fer. Teodoret de Cyr, ultimul mare exeget antiohian“, p. 297.

25. Pr. M. BASARAB, „Fer. Teodoret de Cyr, ultimul mare exeget antiohian“, pp. 292-293.

mei exegetice patristice, mijloace de hermeneutică textuală proprii teologilor din direcția alexandrină, deosebindu-se de ei prin prioritatea acordată sensului literal. Principiul explorării semantice de adâncime este similar cu cel întâlnit la Sfântul Ioan Gură de Aur, deosebirea față de el situându-se la nivelul realizării lui.

Metoda de cercetare biblică a episcopului Teodoret al Cyrului este actuală, fiind o sursă pentru înțelegerea relației dintre textul revelat și tradiția explicării lui²⁶. Fără a atinge strălucirea verbului hristostomic, comentariile lui biblice rămân o mărturie a efortului său de pătrundere în semantica Sfintei și dumnezeieștii Scripturi, înțeleasă ca sursă de hrană duhovnicească și mijloc de formare a caracterului creștinilor al căror scop este asemănarea cu Dumnezeu.

26. Pr. M. BASARAB, „Fer. Teodoret de Cyr, ultimul mare exeget antiohian“, p. 327.